
SERBIAN SPIRITUAL REVIVAL WEEK
XIX

**THE MIDDLE AGES
IN SERBIAN SCIENCE,
HISTORY, LITERATURE
AND ARTS
III**

SYMPOSIUM
DESPOTOVAC – MANASIJA, August 20–21, 2011

Editorial Board

Miroslav Pantić, *Gordana Jovanović*,
Zlata Bojović and Rada Stijović

Editor-in-Chief

GORDANA JOVANOVIĆ

DESPOTOVAC
2012

ДАНИ СРПСКОГА ДУХОВНОГ ПРЕОБРАЖЕЊА
XIX

**СРЕДЊИ ВЕК
У СРПСКОЈ НАУЦИ,
ИСТОРИЈИ, КЊИЖЕВНОСТИ
И УМЕТНОСТИ
III**

НАУЧНИ СКУП
ДЕСПОТОВАЦ — МАНАСИЈА, 20–21. август 2011

Редакција

Мирослав Панџић, *Гордана Јовановић,*
Златица Бојовић и Рада Смиљковић

Главни уредник
ГОРДАНА ЈОВАНОВИЋ

ДЕСПОТОВАЦ
2012

Издаје
Народна библиотека „Ресавска школа“

За издавача
Горан Милојковић

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09(082)
821.163.41.09:398(082)
930.85(497.11)"04/14"(082)

НАУЧНИ скуп Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности (3 ; 2011 ; Деспотовац)

Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности / III Научни скуп, Деспотовац–Манасија, 20–21. август 2011 [у оквиру] Дани српскога духовног преображења, XIX ; главни уредник Гордана Јовановић. — Деспотовац : Народна библиотека „Ресавска школа“, 2011 (Крагујевац : Графостил). — 245 стр. : илустр. ; 24 cm

На спор. насл. стр.: The Middle Ages in Serbian Science, History, Literature and Arts. — Тираж 500. — Стр. 231–245: Хроника XIX Дана српскога духовног преображења : (Деспотовац, 20–21. август 2011. године.) / Горан Милојковић. — Напомене и библиографске референце уз текст. — Summaries.

ISBN 978-86-82379-42-3

1. Дани српскога духовног преображења (19 ; 2011 ; Деспотовац)
 - а) Српска књижевност — Мотиви — Зборници
 - б) Српска народна књижевност — Мотиви — Зборници
 - с) Србија — Културна историја — Средњи век — Зборници
- COBISS.SR-ID 185219340

САДРЖАЈ

СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ НАУЦИ, ИСТОРИЈИ, КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ (III)

Рада Симијовић (Београд): Александар Младеновић као истраживач
српског средњовековног језичког наслеђа

7

Зоран Живковић Христић (Београд): Прослава осамдесет пет година
живота академика Мирослава Пантића
— Учешће академика Мирослава Пантића на Данима српскога
духовног преображења у Деспотовцу —

17

Јелка Ређеј (Нови Сад): Катарина Кантакузина, ћерка деспота Ђурђа
Бранковића

33

Злајна Бојовић (Београд): *Почетак описанија српских намастира*
Вука Караџића

41

Димитрије М. Калезић (Београд): Служба деспота Стефана
Лазаревића — Молепствије о деспоту Стефану Лазаревићу —

57

Гордана Јовановић (Београд): Књижница манастира Манасије

69

Борђе Перић (Београд): Псаламски извори и значења у делима
деспота Стефана Лазаревића

85

Звездан Живановић (Деспотовац): Семантичка антиномија поезике
Слова љубве (III део)

115

Марина Сјасојевић (Београд): Језичке карактеристике прелева
Слова љубве на савремени српски језик
125

Марџа Фрајнд (Београд): Трагање за духом средњовековља:
Јуџро мислено Васка Попе
147

Гордана Симић (Београд): Утврђење манастира Манасије и његов
значај у архитектури средњовековне Србије
159

Томица Симић (Деспотовац): Војска у време Стефана Лазаревића
173

Милун Милорадовић (Београд): Село Милива у средњем веку
189

Живојин Андрејић (Рача): Условљеност програма живописа и
архитектуре оријентацијом и светлом српских средњовековних
цркава на примеру Студенице, Жиче и Манасије
201

Горан Милојковић (Деспотовац): Хроника XIX Дана српскога
духовног преображења
(Деспотовац, 19–28. август 2011. године)
231

Марина Спасојевић

(Институт за српски језик САНУ, Београд)

ЈЕЗИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРЕПЕВА СЛОВА ЉУБВЕ НА САВРЕМЕНИ СРПСКИ ЈЕЗИК*

Срећна околност за један део српског средњовековног литерарног наслеђа је та што се његов живот, контакт са читаоцима и рецепција одвија посредством два језичка медијума. Међутим, малом броју корисника прозни и поетски жанрови средњовековне књижевности доступни су у оригиналу, тј. доступан им је целокупан њен корпус на српскословенском језику. То по правилу важи само за филологе и медијевалисте. С друге стране, посредством језичких адаптација на савремени српски језик ова дела, али не нажалост сва, приближена су језички широком кругу заинтересованих. На тај начин се ублажава временска и језичка дистанца, коју неки истраживачи виде као отежавајући фактор у рецепцији старе српске књижевности¹. *Слово љубве* деспота Стефана Лазаревића, као репрезент кратке форме старе српске књижевности, доступно је данашњем читаоцу на савременом српском језику у тринаест препева, али и у препевима на енглеском, француском, руском и румунском језику. Такође га можемо пронаћи у тридесетак антологија српске књижевности, оформљених по различитим принципима, на српском и страним језицима. *Слово љубве* се налази и у школским програмима за први разред средње школе, а заступљено је и на различитим интернет изворима и друштвеним мрежама².

* Овај рад је настао у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

¹ Миодраг Павловић, *Предговор*, у: Деспот Стефан Лазаревић, *Слова и натписи*, Београд, 1979, стр. 8.

² Марина Спасојевић, *Прејеве Слова љубве*, у: *Средњи век у српској књижевности, науци, историји, уметности*, II, Дани српскога духовног преображења, XVIII, Научни скуп, Деспотовац–Манасија, 21–22. август 2010, Деспотовац, 2011, стр. 75–82.

Стилску и језичку анализу српскословенског текста *Слова љубве* деспота Стефана Лазаревића урадила је Вера Јерковић³, која каже: „Иако је посведочио своје одлично познавање библијског текста, он се није повео за језиком црквених књига. Језик *Слова љубве* представља освежење, српскословенски језик у новом руху. Деспот се претежно служио сложеном реченицом, а говорни ланац није намерно одржавао, посебно између пасуса. Сажетост исказа постигао је изостављањем предиката када би се исти глагол узастопно поновио, или када се подразумева [...] Реченица му је разубњена присуством атрибута, објекта и прилошких одредаба. Језик чини лакшим ретка употреба активних партиципа и инфинитива. [...] Претеже презент и аорист, што излагање чини динамичним [...] Лексици је Деспот посветио посебну пажњу. Стил чине интелектуалним глаголске именице [...] Избор придева такође указује на зналачки однос песника према језику [...] Лексика *Слова љубве* је првенствено та која језику дела даје српскословенски карактер“⁴.

Само трагање за језички адаптираним варијантама овога списка, песме посланице, отворило је низ питања занимљивих за проучаваоце језика, и то не само историчаре, за које је оно свакако изазов, већ и синхроничаре. У овом истраживању бавићемо се избором граматичких и лексичких средстава која су преводиоци користили у својим препевима и њиховим поређењем. Наиме, како и сами преводи наслова⁵ на савремени српски језик наговештавају — *Слово љубве*, *Слово љубави*, *Реч љубави*, *Реч о љубави* — можемо претпоставити у којој мери се ови препеви међусобно разликују у избору лексичких и граматичких средстава својствених данашњим говорницима. Балансирајући између захтева поетике средњовековне књижевности и данас актуалних поетике и језичких правила, једни су аутори тежили да на сваки начин одрже ритмичко-метричку организацију и лексичку архаичност оригинала, док су други настојали да се ослободе оклопа синтаксичке структуре и херметичности старосрпског језичког израза, често оличеног у сложеницама и партиципима, и да текст освеже актуалном лексиком и граматичким конструкцијама. Циљ нам је да представимо како су, којим средствима, преводиоци граматичку структуру и лексички инвентар српскословенског језика заменили јединицама које функционишу у савременом српском језику, без намере да у овом погледу оцењујемо препеве. Настојаћемо да покажемо где су се они држали оригинала, а где се удаљавали и када нису морали, и како су у граматичком погледу поступали тамо где не постоје еквивалентне граматичке јединице.

³ Вера Јерковић, *Слово љубве деспота Стефана Лазаревића. Језичко-стилска анализа*, у: Српска књижевност у доба деспотовине, Дани српскога духовног преображења, V, Научни скуп, Деспотовац, 22–23. август 1997, Деспотовац, 1998, стр. 117–124.

⁴ *Исто*, стр. 123.

⁵ Марина Спасојевић, *нав. дело*, стр. 77–78.

О лексичким и стилским одликама Настасијевићевог препева *Слова љубве* писао је Ђорђе Трифуновић⁶, истичући овај препев као најуспелији. Овом приликом посматраћемо доступне препеве на савремени српски језик, а то су препеви Миливоја Башића, Стојана Новаковића, Љубомира Стојановића, Драгутина Костића, Момчила Настасијевића, Милоша Савковића, Драгољуба Павловића, Ђорђа Сп. Радојичића, аве Јустина Поповића, Ђорђа Трифуновића, Симеона Маринковића⁷ и владике Атанасија Јевтића⁸. У анализи ћемо поћи од рашчитаног текста који доноси Ђорђе Трифуновић као приређивач књижевних радова деспота Стефана Лазаревића⁹.

Наиме, ако кренемо од почетка списка, које се састоји од две беспредикатске целине: [1] *Стефан десјоѿи, сладчајшому и љубазнејшому. и срдца мојего неоѿлучному. и много сугубо важделеному. и ва ѿремудросѿи обилному. царсѿивија мојего искрњему, име рек. о Госјоди љубазноје целованије.* [2] *Вакује же и милосѿи нашеје нескудноје дарованије,* запажамо да сви, осим Драгутина Костића, свој превод и почињу задржавајући за савремени српски језик инверзни распоред атрибутива и центра *Стефан десјоѿи* и тиме остављају могућност спровођења акростиха у свом препеву.

Старосрпске компаративе у дативу *сладчајшому* и *љубазнејшому* Костић оставља у благо модификованом фонетско-морфолошком облику *сладчајшему* и *љубазњејшему*, са наставком који би иначе у старосрпском језику уследио после *-и*¹⁰. Башић преводи позитивима *слаѿикоме* и *љубазноме*, Новаковић елативима *ѿреслаѿикоме* и *ѿрељубазноме*, а сви остали суперлативима, углавном са покретним вокалом *-у*: *најслађему* и *најљубазнијему*, чиме се на метричком плану остварује одговарајући ритам стиха, а на стилистичком постиже потребан званичан и узвишен тон.

Следећи сегмент *и срдца мојего неоѿлучному, и много сугубо важделеному* такође је занимљив из више разлога. Најпре, дативе партиципа претерита пасива *неоѿлучному* и *важделеному*, осим Стојана Новаковића, сви преводе различитим лексичким варијантама трпног придева. Костић задржава благо фонетски адаптирану српскословенску лексику

⁶ Ђорђе Трифуновић, *Момчило Настасијевић као ѿреводилицѿ „Слова љубве“*, Браничево XII/4–5, Пожаревац, 1966, стр. 223–226.

⁷ Сви препеви преузети су из Деспот Стефан Лазаревић, *Слово љубве*, приредио Душан Стојковић, Младеновац, 2007.

⁸ Атанасије Јевтић, *Светѿи Стефан Високи, Десјоѿи Срјски, Слово љубве*, Православље 1000, Београд, 15. новембар 2008, стр. 17–26.

⁹ Деспот Стефан Лазаревић, *Књижевни радови*, приредио Ђорђе Трифуновић, Српска књижевна задруга, Београд, 1979, стр. 173–174.

¹⁰ Уп. Вера Јерковић, *нав. дело*, стр. 118.

неодлучному и *важељеному*. Башић и Настасијевић дају као *нераздвојном* и *жељеном*, а Савковић, Павловић, Радојичић, Трифуновић, Маринковић и Јевтић са покретним вокалом *е* *нераздвојноме* и *жељеноме*. Једино Стојан Новаковић прибегава употреби односних реченица са предикатом у презенту и даје превод: *кога не одвајам од срца мога, кога много и њо двајуић желим*. Такође за прилоге *много сугубо* једни наводе као преводни еквивалент *двогубо*, *двосѣруко*, *њо двајуић*, док их други придружују партиципу, па користе сложеницу *многожељени*. Тако, као *много двогубо* преводе Башић и Павловић, као *много сугубо* остављају Костић и Настасијевић, много *двосѣруко жељеном* стоји код Савковића, Поповића и Трифуновића, а *многосѣруко жељеном* код Радијичића и Маринковића, а у Јевтићевом преводу налазимо *много*, *двосѣруко*, а у загради и оригиналном грађијом (МНОГО С҃҃҃҃҃). У виду сложенице у чијем је првом делу прилог а у другом придев *многожељеному* превод даје Стојановић. Осим горепомнутих покретних вокала, овде различити аутори за постизање стилских и метричких ефеката користе и неконтраховане облике генитива једине присвојне заменица *мој*: *мојега*, који имплицирају и архаичност текста наспрам српскословенских облика *мојега*. Те облике налазимо код Костића, Савковића, Радојичића и Трифуновића. Остали преводиоци користе контраховане облике *мога*.

Сегмент *и ва љремудростии обилному*, придевску синтагму *обилан* у дативу, са рекцијском допуном у локативу једине са српскословенским предлогом *ва*, за данашњи језички осећај у инверзији, Костић оставља у истом фонетско-морфолошком лику, Башић, Савковић, Радојичић (у стиху), Поповић и Јевтић граматички доследно преводе: *у љремудростии обилноме*, као и Стојановић и Радојичић (у прози), с разликом што се у ова друга два препева користи покретни вокал у у дативу *обилному*, док Маринковић наводи датив без покретног вокала *обилном*. Новаковић (*обилајоме мудрошићу*) и Настасијевић (*љремудрошићу обилном*) (са покретним *е* односно без покретног вокала), за разлику од оригинала и других преводилаца, рекцијску допуну придева дају у облику инструментала. Трифуновић нема овај сегмент.

Сегмент од придева у дативу и именичке синтагме у посесивном генитиву *царсѣвија мојега искрњему* скоро сви преносе дословно. Костић се од оригинала удаљава само морфолошки адаптираним обликом личне заменице: *царсѣвија мојега искрњему*. У осталим препевима не срећемо морфолошки архаизам *царсѣвије*, а разлике су уочљиве у облику присвојне заменице и покретном вокалу придева *искрен*: Башић, Савковић, Павловић, Поповић, Трифуновић, Маринковић и Јевтић¹¹:

¹¹ С тим што он у загради наводи и могуће синониме (= *верноме/блискоме*), којима нико није прибегавао.

царсѣва мојега искреноме, Новаковић: *искреноме царсѣва мојега*, Стојановић: *царсѣва мога искреному*, Настасијевић: *царсѣва мог искреноме*. Лексичку иновацију налазимо само у Радојичићевим препевима: *царсѣва мојега ближњему*, а од синтаксичког устројства ове синтагме једино је одступио Новаковић, стављајући прво центар, па допуну.

Адвербијално-партиципску синтагму са објектом у акузативу *име рек*, уместо које би стајало лично име у дативу¹², Башић и Павловић наводе у загради као (*име рекав*), Савковић, Радојичић, Поповић и Трифуновић (*име рекавши*), Јевтић међу повлакама — *име рекавши* —, а Маринковић у косим заградама */име рек/*. Новаковић преводи, упућујући на смисао, па користи показне заменице *ѣоме* и *ѣоме*, а Стојановић даје и исти интерпретацијски сегмент *ѣоме* и *ѣоме* и у загради партиципску синтагму („*име рекавши*“). Костић и Настасијевић не наводе у својим препевима овај део текста из препис.

Костић оставља под наводницима део из старосрпског преписа „*О Госѣоди љубазноје целованије*“, одредбену предлошко-падежну конструкцију *о Госѣоди*, које нема у савременом језику, и именичку синтагму у акузативу јединице у функцији правог објекта *љубазноје целованије*. Такође неадаптирани први део *о Госѣоди* остављају Новаковић и Стојановић, док придев *љубазни* морфолошки адаптирају савременом језику, а именицу и лексички — *ѣољубац*: Новаковић: *љубазни ѣољубац о госѣоду*, Стојановић: *о Госѣоду љубазни ѣољубац*. У осталим препевима користи се локатив са предлогом у на месту *о Госѣоди* и задржана је архаична лексема *целов/целив, целивање*: Башић, Савковић, Павловић: у *Госѣоду љубазан целов*, Поповић: у *Госѣоду љубазан целив*, Настасијевић: *љубазан у Госѣоду целов*, Радојичић, Маринковић и Јевтић: у *госѣоду љубазно целивање*, с тим што Јевтић у загради даје и синоним (= *ѣоздрав*). Лексиком у другом делу једино одступа Трифуновић: у *Госѣоду вољени ѣоздрав*.

У сегменту *вакуѣ же* и *милосѣи нашеје* *нескудноје дарованије* (са скривеним предикатом *дају*, по речима Вере Јерковић¹³) прилог *вакуѣ* преводиоци су различито језички интерпретирали, речце *же* и доносили као *и*, док се именичка синтагма *обилно дарованије* у акузативу у функцији правог објекта (са падежним атрибутом у генитиву јединице *милосѣи наше*) преноси са мањим одступањима. Наиме, најближи оригиналу остаје Костић, који само преводи прилог *вакуѣ* са *скуѣа*: *Скуѣа же* и *милосѣи нашеје* / *Неоскудноје дарованије!* Башић, Савковић, Радојичић¹⁴ (у прози), Павловић, Поповић, Маринковић и

¹² Вера Јерковић, *нав. дело*, стр. 118.

¹³ *Исѣо*, стр. 119.

¹⁴ У стиховној верзији користи именицу *даривање*.

Јевтић¹⁵ преводне прилог и речце као: *уједно и милосџи наше неоскудно даровање*, док остатак само морфолошки прилагођавају. Разлика у Трифуновићевом препеву је у томе што *вакује же* и преводи као *а уз џо и*, док Настасијевић доноси еквивалент с *џим* у другачијем синтаксичком распореду: *и неоскудно с џим милосџи наше даровање*. Стојановић преводи занемарујући *вакује* у оригиналу, а уместо правога даје неправи објекат у инструменталу: *и милосџи наше обилним даровањем*. И Новаковић изоставља прилог, а лексички се приближава савременом читаоцу, употребивши придев *богаџи* уместо *нескудан* и лексему *дар* уместо морфолошкога архаизма *дарованије*: *и богаџи дар наше милосџи*.

Почетак другога пасуса: *Летџо и весну Госџод сазда* Башић, Новаковић, Радојичић, Поповић, Трифуновић и Јевтић преводне као *Летџо и џролеће*, а као *Летџо и весну* остављају у својим адаптацијама Костић, Настасијевић, Савковић и Маринковић. Глагол *сздаџи*, за који у савременом језику није тешко наћи синоним, задржавају сви преводиоци.

Уметнуту поредбену реченицу *јакоче и џевац рече*, Башић, Савковић и Павловић доносе дословно, с тим што, као и сви, преводне ве-зник *јакоче* са као *џџо*¹⁶. Међутим, у осталим текстовима овде су уочљиве разлике у преношењу и интерпретацији лексеме *џевац*. Новаковић: *као џџо рече џесник*, Стојановић и Маринковић¹⁷: *као џџо и џесник рече*, користе данас актуелну лексему у својим препевима. Јевтић посебним графичким уобличењем даје изведеничку и сложеничку варијанту: *као џџо и џе/смойе/вац рече (Пс. 73, 17)*, позивајући се на псалмски извор. Међутим, Радојичић и тумачи ко је био песник: *као џџо (и)*¹⁸ *џесник (Давид) рече*. Костић иде корак даље и одступа од предлошка потпуно замењујући апелатив онимом: *као џџо и Давид рече*. Интерпретацијско-преводни еквивалент *џсалмойевац* доносе Настасијевић: *џџо и џсалмойевац каза* и Поповић: *као џџо и Псалмойевац рече*. Једино Трифуновић користи лексему *џевач*: *као џџо и џевач рече*. На лексичком плану, још се може запазити да једино Трифуновић у свом препеву користи 3. лице једнине аориста *каза*, док остали не одступају од Деспотовог текста.

Односна реченица *ва нџже и красџи многије* са изостављеним предикатом *сзда* такође се преводне различитим лексичким и граматичким средствима, а варира и наглашавање и адверзативност. Најпре се заменица различито доноси: једни преводне локативом личне заменице за 3. лице множине, а други односне. Тако Костић, Новаковић, Наста-

¹⁵ С тим што Савковић и Јевтић уводе у супротну конструкцију: *а уједно...*

¹⁶ Једино Настасијевић са *џџо*.

¹⁷ Ову реч пише великим словом.

¹⁸ Употребео је у прозног преводу речцу за истицање.

сијевих, Радојичић, Трифуновић, Маринковић и Јевтић наводе у њима, а Савковић, Павловић и Башић у којима. У овом сегменту структурно једино одступа Стојановић, који преводи одредбеном именичном синтагмом у инструменталу: *с многим красотиама*. Још један изузетак на лексичком плану налазимо у Новаковићевом преводу, у коме читамо *лејоше* на месту *красоше*. Што се тиче реда речи и истицања, и ту се различито поступало. Савковић, Павловић, Трифуновић и Маринковић на овом плану нису учинили измене: у њима/којима и *красоше* многе. Код Башића је изостављена речца *и*, а на супрот њему Костић укључује и речцу *џак*: у њима џак и *красоше* многе. Радојичић успоставља супротни однос на почетку: *а* у њима *и* *красоше* многе, док својеврсне инверзије дају Новаковић: и у њима *лејоше* многе, Настасијевић: красоше у њима многе, и Јевтић: и у њима *красоше* многе.

Следи низ именица и именичких синтагми (правих објеката) са центрима у акузативу, који имају различите конгруентне и падежне атрибуте: *џишицам скороје*. и *веселија исџлн џрелеџаније*. и *горам врхи*. и *луговом џросџрансџва*. и *џољскије шџроџи*. и *ваздуха џанкаго*. дивними некими гласи *оглашеније*. *земљнаја же дароносија*. *јеже цвеџов*. *јеже благоуханија*, и *законосноје*. У сегменту *џишицам скороје*. и *веселија исџлн џрелеџаније* у већини текстова задржан је неправи објекат у дативу *џишицама*, док падежним атрибутом у посесивном генитиву преводје Стојановић *брзо* и *весела џуно џрелеџање џишица*, и Костић *џишица брзо* и *весела џуно џрелеџаније*. Придев *скороје* сви доносе као *брзо*, а именицу *веселије* сви морфолошки адаптирају као *веселе*. Део *веселија исџлн џрелеџаније* скоро сви, дакле, преводје са (*џишицама брзо*./и) *весела џуно џрелеџање*. Одступа Новаковић, који центар ставља напред: *џишицама брзо џрелеџање џуно весела*. Одраз партиципа претерита пасива из оригинала *исџлн* уочљив је у Савковићевом и Радојичићевим препевима: *џишицама брзо* и *веселем исџуњено џрелеџање*, па имамо рекцијску допуну у инструменталу, за разлику од осталих који користе *џун* са рекцијском допуном у генитиву. Такође, запажамо да је у поступку стилизације Костић и овде искористио морфолошки архаизам *џрелеџаније*, а Стојановић дијалектизам *џишица* уместо *џишица*.

Исто, у духу оригинала, са неправим објектом у дативу *горама врхове* преводје Башић, Новаковић, Настасијевић, Савковић, Павловић, Поповић, Трифуновић, Маринковић и Јевтић. Са падежним атрибутом у посесивном генитиву наводи Стојановић *врхове гора*, а у синтаксичком погледу још више одступа Костић, дајући присвојни придев у генитиву множине у функцији конгруентног атрибута: *горских врха*. Такође, он се послужио и старосрпским обликом множине именице *врх*, без данас стандардног инфикса *-ов/-ев-*. Радојичић у обе варијанте сво-

га препева одступа у лексичком погледу, преведећи као *горама лишиће*, где *горе* не схвата као 'планине', већ као 'шуму, дрвеће'¹⁹. На мања одступања наилазимо и у синтагми *луговима њросѣтрансѣва*, како је доноси сви, осим Стојановића, који употребљава уместо неправог објекта у дативу атрибут у посесивном генитиву: *њросѣтрансѣво лугова*. Костић пак, као и уз *врхе*, употребљава присвојни придев у функцији конгруентног атрибута: *лугових њросѣтрансѣва*. За синтагму *ѣољскије ширѣши*, са конгруентним атрибутом, у већини превода срећемо рекцијску допуну у дативу (аналогно претходним члановима низа *ѣиѣицама, горама*) уместо атрибута: Трифуновић, Поповић, Настасијевић *ѣољима ширине*, а као конгруентни атрибут у бенитиву доноси Стојановић: *ширину ѣоља*. Костић оставља са конгруентним атрибутом, који је адаптиран савременом језику, за разлику од именице: *и ѣољских ширѣша*, а верзију са дословним преводима *ѣољске ширине* остављају Новаковић, Маринковић, Радојичић, Павловић, Савковић и Јевтић.

Прилична слобода огледа се у препевима, тј. у схватању дела стиха и ваздуха *ѣанкаго. дивними некими гласи оглашеније*. Најближе је предлошку остао Костић, и по реду речи, и по форми (једино одступа у погледу броја, једнина уместо множине *глас*): *И ваздуха ѣананого / Дивним неким гласом оглашеније*. Потом иду Новаковић: *и ѣанкаго ваздуха јеку у дивним неким гласовима*, Настасијевић: *ваздуха ѣанког / дивѣиѣним неким / гласима оглашење*, Савковић: *и ваздуха ѣанкаго дивним неким гласовима оглашење*, Павловић: *и ваздуха ѣанкаго дивним неким гласовима гласење*; Поповић: *и ваздуха ѣананог / дивним неким гласима брујање*, Радојичић: *и ваздуха ѣанког дивним неким гласовима исѣуњавање*, Трифуновић: *и ваздуха ѣананог / дивним неким гласовима оглашење*, Маринковић: *ѣа и ваздуха ѣанкаго, / дивним неким гласовима оглашеније*, Јевтић: *и ваздуха ѣананог / дивним неким гласима брујање (ОГЛАШЕНИЈЕ)*, док је другачији ред речи код Стојановића: *и неким дивним гласовима ѣанко оглашење ваздуха*. Као што је истакнуто, разлике су уочљиве и у преводу придева *ѣанкаго/ѣанког(а)/ѣананог(а)* и именице *оглашеније* — од задржавања ове лексеме са карактеристичним српскословенским наставком *-ије*, преко *оглашења, гласења, гласова, брујања и јеке*, до савим неочекиваног *исѣуњавања*. Настасијевић једини одступа од преношења придева *дивним* као *дивѣиѣним* и, као и Поповић и Јевтић, оставља архаични облик множине именице *гласи*. Сасвим другачија лексичка средства је употребио Башић: *и звучање разновр-*

¹⁹ Уп. *Речник срѣскохрвајског књижевног и народног језика*, књ. 3, САНУ, Београд, 1965, под *гора*.

сних звукова *йрovidнога ваздуха*, где је помало неочекивно *йрovidнога* на месту *йанкаго* и *разноврсних* на месту *дивними некими*.

Долази сегмент *земљнаја же дароносија. јеже цвеџов. јеже благоуханија, и законосноје*, у чијем је центру сложеница *дароносије* у акузативу множине, која има конгруентни атрибут *земљнаја*, и два са *јеже* (*шџо*), први у генитиву множине, а други је сложеница у генитиву једнине. На крају набрајања је сложени придев *законосноје*. Присвојни придев *земаљски* користе сви, осим Костића и Радојичића, који су посегли за присвојним придевом са суфиксом *-ин*: *земљин*. Српскословенску сложеницу *дароносије* Костић оставља у изворном облику, а у осталим препевима је налазимо морфолошки модификовану као *даронос*, а Јевтић у загради даје и алтернативно (= *йлодове*). Стојановић користи лексему *дар*, а Радојичић у оба препева рашчлањава ову сложеницу, тј. наводи синтагму од глаголске именице у центру са падежним атрибутом у посесивном генитиву *ношења дарова*. Преводни еквивалент речце *же* — *и* на почетку сегмента доноси Новаковић, Настасијевић, Савковић, Радојичић, Поповић, Маринковић и Јевтић, код Костића је то *йа*, а код Трифуновића налазимо *а и*. Сегменте *јеже цвеџов. јеже благоуханија* различито се доноси у препевима. Костић се не удаљава лексички, само што користи везник *и*: *и цвеџова благоуханија*. Иначе, сложеница *благоуханије* се у већини текстова не третира као напоредни конституент са *цвеџов*, већ као његов атрибут: *мирисни, мирисав, йријајйна/добра/блага мириса*. Само на једном месту, код Јевтића, срећемо конструкцију са *шџо* као у оригиналу и сложеницу *миомир*. Углавном се ово преводи синтагмом у чијем је центру именица *цвеџ* у генитиву множине са падежним атрибутом *йријајйна мириса*.

Што се тиче читавог сегмента, као предлошко-падежни атрибут *од* + генитив уз сложеницу *дароносе* доноси Башић, Павловић и Маринковић: *од цвеџова йријајйна мириса*. Међутим, Поповић и Трифуновић користе конгруентни атрибут уместо падежног: *од мирисних цвеџова*. Код Савковића је то падежни атрибут у беспредлошком генитиву: *дароносе цвеџова блага мириса*. Новаковић се послужио збирном именицом *цвеће* као падежним атрибутом у локативу: *и земаљске даре у цвећу лиснајйоме и мирисавоме*. Стојановић преводи атрибутима, описним придевима уз именицу *дар*: *дарове земаљске цвеџне, мирисне*. Радојичић и Јевтић остају блиски оригиналу по употреби односне заменице: *које цвеџова које доброг мириса; шџо цвеџова, шџо миомира*.

Придев на крају *и законосноје* Костић оставља у том лику. Башић, Павловић, Настасијевић, Маринковић, Поповић, Трифуновић, Савковић и Јевтић преводје као *и йравоносне*. У Новаковићем препеву би

овој лексеми одговарала лексема *лиснаї̄*, код Стојановића *зрачни*. Другачије од свих, Радојичић користи именицу *зеленило*.

Последња реченица у другом пасусу: *н и самога чловечаскаго јестїасїва обновљеније, и вазиграније. достоїно кїо исїовесї* већина аутора преводи задржавајући структуру полазног текста. Једино Стојановић субјекат и предикат пребацује напред: *и ко ће достоїно исказатӣи*, за чим следе објекти. Новаковић ово развија у реченицу, са односном реченицом на крају: *їа сївори да се и сама човечија їрїрода обнови и узїгра, које све ко ће достоїно исказатӣи?* Разлике налазимо у избору лексике. Иницијални супротни везник остављају као *но* Настасијевић, Савковић, Радојичић, Трифуновић, Маринковић, али су употребили Башић, Павловић и Поповић, Костић *їа* и Јевтић *а*. Субјекат је код свих упитна именичка заменица за лица *ко*, код Костића *їко*. Предикат *исїовесї* различито се преноси и лексички и граматички: Башић, Павловић и Маринковић: *да* + презент: *да исїрича*, Костић: *(да) изрече*, Настасијевић, Савковић, Радојичић, Поповић, Трифуновић и Јевтић: *да исказе*. У погледу употребе глаголског облика одступају Новаковић и Стојановић, који преводe футуром: *ко ће исказатӣи*. Прилошка одредба за начин *достоїно* остаје код свих иста, једино Трифуновић нуди други лексички еквивалент — прилог *долїчно*. Објекти исказани синтагмом од глаголске именице *обновљеније* и глаголском именицом *вазиграније* у акузативу једнине у саставном односу различито се доносе у препевима. Глаголска именица *обновљеније* морфолошки се адаптира савременом језику у мањој или већој мери, тако да код Костића срећемо са старим суфиксом *-їје*: *обновљеније*, код Башића, Савковића, Радојичића, Трифуновића и Јевтића налазимо данас актуални суфикс *-ње*: *обновљење*, Павловић, Поповић и Маринковић овде употребљавају глаголску именицу од несвршеног глагола *обнављање*, а Новаковић, Стојановић и Настасијевић именицу *обнова*. *Вазиграније* остаје код Костића. Башић, Павловић, Поповић, Јевтић и Маринковић ову лексему преносе апстрактном именицом *веселостї*, док Јевтић у загради задржава и (ВЪДЫГРАНїЕ). Стојановић и Савковић употребљавају *раздраганосї*, док Радојичић и Трифуновић користе глаголску именицу *разїграње*. У свом препеву Новаковић не употребљава глаголске именице него глаголе: *їа сївори да се и сама човечија їрїрода обнови и узїгра*. Падежни атрибут *самога чловечаскаго јестїасїв* различито се исказује. Костић уноси иновације на почетку овог сегмента: *Па їек самога човечанскога / Јестїасїва обновљеније*. Башић, Павловић, Маринковић, Савковић и Радојичић преносе морфолошки адаптирано. У осталим препевима налазимо другачије лексичке еквиваленте за *чловечаскаго јестїасїв*. За Новаковића и Сто-

јановића то је: *сама њрирода човечја*, за Трифуновића: *сама људска њприрода* и за Јевтића: *и саме човечанске њприорде* (ЕСТАСТВА).

У следећем пасусу *Обаче васа сија инаја чудоделија Божија. јаже и остїрозриѡелњи ум сазрцовати не довљејетї. љубов ѡревасходїи. и не чудо. Бог бо љубов именујетї се јакоче рече Јоан Громов* одступања налазимо на самом почетку. *Обаче* оставља Костић, стављајући у заградe (*иѡак*), овај еквивалент налазимо код Башића, Савковића, Павловића, Поповића, Маринковића и Јевтића: *Ово све (,) иѡак(,)* / код Радојичића (у прози): *Сва ѡак ова*, Радојичића (у стиху): *Иѡак сва ова*, док остали почињу са *али*. У лексичком смислу архаизам *ини* задржавају Костић, Настасијевић и Трифуновић, док сви остали преводе на савремени српски језик. Сложеницу *чудоделија* оставља Костић, а сложеницом *чудоѡтворсѡава* преводи Новаковић, *чудодела* Трифуновић и Маринковић, док остали дају именичку синтагму са конгруентним атрибутом од саставних компонената сложенице: *чудна дела*. Односна реченица *јаже и остїрозриѡелњи ум сазрцовати не довљејетї* преводи се односном реченицом са *који* (Стојановић за *који*), *иѡио* (Настасијевић, Трифуновић), једино Костић у овај сегмент уводи речцом: *баш и остїрозриѡелњи ум...* Различите преводне еквиваленте има придевска сложеница *остїрозриѡелњи* уз субјекатски употребљену уменицу *ум*. Костић прибегава архаичној варијанти *остїрозриѡелнији*, сложеницу *ошѡроѡогледни* срећемо код Стојановића, а суперлатив придева *ошѡар* — *најошѡирији* код Новаковића. Други преводиоци су употребили сложеницу *ошѡровидни*. Предикат зависне реченице у највећем броју препева дат је одричним обликом презенте модалног глагола *моћи* са допунским предикативом у инфинитиву. Башић, Настасијевић, Павловић, Поповић, Трифуновић, Маринковић, Јевтић²⁰ преводе са *сагледаѡи не може*. Међутим, другачије је, парафразирано, код Новаковића: *не досѡизава да сагледа*, Стојановића: *није довољан да их у дубини схвати*, Костић: *Подражавати не би досѡјао*, Савковића: *није кадар сагледаѡи*, Радојичића: *размоѡириѡи није у сѡању*. Именицу *љубов* сви преводе актуелним еквивалентом *љубав*, али су подељени препеви у погледу лексичког еквивалента 3. лица једине презенте глагола *ѡревасходїи*. Ову лексичку варијанту задржавају Костић, Настасијевић, који појачава значење употребом опште заменице *све* (*љубав све ѡревасходи*), Савковић, Павловић, Радојичић, Маринковић и Јевтић, док Башић, Новаковић, Стојановић, Павловић, Поповић и Трифуновић у својим препевима користе глагол *ѡревазилазиѡи*. Превод *дела и не чудо* — *и није чудо* поклапа се у свим препевима. Узрочну реченицу *Бог бо (= јер) љубов имену-*

²⁰ У загради наводи (*созерцавати*).

јетѝ се најчешће дословно доноси: *јер бог се љубав зове* (Башић, Савковић, Павловић, Трифуновић и Маринковић. Глагол *именоваѝти се* задржавају Новаковић и Јевтић, а Радојичић коисти глагол *називаѝти се*. Стојановић је употребио именски предикат са логичким субјектом: *јер је љубав име Богу*, док Настасијевић и Поповић у својим препевима именским предикатом изједначавају љубав и Бога: *јер љубав је бог, / јер бог је љубав*. Костић наводи реченицу са неправим објектом: *Јер Бог Љубављу именује се*. У преводу начинске реченице *јакосе рече Јоан Громов* у преводима нема граматичких одступања. Међутим, разликује се детерминација Јованове личности у неким текстовима, као плод преводилачке интерпретације и надградње оригинала: Башић: *као шѝо рече Јован громов(ник?)*; Стојановић: *као шѝо рече Јован громов (!?)*; Настасијевић: *као шѝо рече Јован Громовник*; Радојичић (у прози): *као шѝо рече Јован Громов (ајосѝол и јеванђелисѝи)*; Радојичић (у стиху): *као шѝо рече Јован Громов (јеванђелисѝи)*; Поповић: *као шѝо рече Јован син громов*; Јевтић: *као шѝо рече Јован /син/ громов*.

У следећем пасусу такође имамо разилажења: *Васакаја лажа вамешѝенија ва љубви не имаѝи. Кајин бо ѝужди љубве рече, Авељу изидеве на ѝоле*. Именичка синтагма, са заменичким конгруентним атрибутом, у функцији субјекта различито се преводи, општом придевском заменицом атрибут преводне *свака лаж* Радојичић / *свака лажа* Башић, Настасијевић, Савковић. Одричном придевском заменицом атрибут преводне Новаковић: *никаква се лаж*, Трифуновић: *никаква лаж*, а Костић задржава и заменицу из оригинала и даје превод уз именицу *лаж*: *Васака (никаква) лажа*. Маринковић уз именицу *лаж* користи речцу *већ*: *већ лажѝи*²¹. Као превод субјекатске синтагме, а Павловић користи лексему *варка*, Поповић и Јевтић синтагму са глаголском именицом *никакво варање*, а Јевтић у загради оставља и изворно (ВЪСАКАЈА ЛЪЖА).

Одредбу за место и предикат са одричним обликом егзистенцијалног глагола *имаѝи* и објектом у словенском генитиву: *ва љубви не имаѝи вамешѝенија* доследно: *у љубави месѝа нема* преводне Настасијевић, Савковић, Павловић, Поповић, Трифуновић, Маринковић и Јевтић. За *вамешѝенија* код Костића налазимо *мешање*, а код Радојичића *мешѝање*. Башић поступа мало другачије: *вамешѝеније* преводи са *ѝрисѝуѝи*, а локатив дативом: *ѝрисѝуѝа к љубави нема*. Највећа одступања су код Новаковића — рефлексивна пасивна конструкција са модалним глаголом *моѝи* и допуном у инфинитиву *смесѝѝѝи*: *Никаква се лаж не може у љубав смесѝѝѝи*, а такође примећујемо, у складу са употребљеним глаголом, акузатив уместо локатива: *у љубав*.

²¹ Као што је било код Савковића *већ свака лаж*.

Сегмент *Кајин бо ѿужди љубве рече, Авељу изидеве на ѿље* у свим препевима започиње узрочним везником *јер*, који једино код Башића изостаје. У већини препева уз властито име у субјекту *Каин* иде апозитив *ѿуђ љубави* (Башић, Савковић, Павловић, Радојичић) / *љубави ѿуђ* (Настасијевић, Поповић, Трифуновић, Маринковић, Јевтић), а Костић придев *ѿуђ* преводи именицом, па наводи: *Кајин, љубави ѿуђин*. Једино Новаковић чини велики структурни искорак, развијајући *ѿужди љубве* у предикатску реченицу, а *Каин ... рече Авељу* у зависну временску реченицу: *јер кад је Кајин рекао Авељу: изиђимо у ѿље, није било љубави у њему*. Успостављајући временски однос, он аорист *рече* преводи перфектом *је рекао*. Облик двојине императива у управном говору потенцира се само код Радојичића: *изиђимо нас двојица најѿље*, док се код осталих даје само облик императива 1. лаца множине. Такође, само он и Костић користе прилог *најѿље* у својим препевима, док сви остали задржавају предлошко-падежну конструкцију *у + акузатив* као допуну за место: *у ѿље*. У свом препеву Јевтић додаје у загради прилог за начин: *рече (ѿреварно)*.

Следећи сегмент *Остѿро некако и бисѿроѿечно дело љубве. васаку добродетѿељ ѿреѿѿи могушѿе* у неким препевима се доноси као једна, а у неким као две речнице. Башић конструише као једну: *Ошѿро некако и бисѿроѿечно дело љубави сваку добродетѿељ ѿревазиђи могуђно је*, док је Костић на граници: *Ошѿро некако и брзоѿечно дело (је) Љубве: / Васаку добродетѿ ѿреѿѿи могуђе*. У неколико препева партиципска конструкција се преводи односном реченицом Павловић: *Ошѿро некако и бисѿроѿечно је дело љубави, које сваку врлину ѿревазиђи може*; Радојичић: *Ошѿро некако и брзоѿечно дело љубави, (!) које сваку врлину ѿревазиђи може*. Скоро сви преводе истом (само фонетски и морфолошки) адаптираном лексиком као и у оригиналу синтагму *остѿро некако и бисѿроѿечно дело љубве*. Једино Костић и Радојичић уместо придевске сложенице *бисѿроѿечно* користе *брзоѿечно*, а Новаковић *хиѿро*. Он такође уместо именице *дело* наводи *делање*, а сви, осим Башића, стављају копулу *је*, формирајући у својим препевима реченицу. Што се другог дела овог стиха тиче, *васаку добродетѿељ* Костић задржава старосрпску варијанту заменице, али даје другачије решење за сложеницу: *Васаку добродетѿ*, Башић, Настасијевић и Јевтић поступају супротно — дају општу заменицу у лику карактеристичном за савремени српски језик, а задржавају сложеницу из оригинала: *сваку добродетѿељ* (код Јевтића стоји и (ДОБРОДѢТЉ = врлину)). И у осталим препевима срећемо заменицу *сваки* у одговарајућем падежу, али сложеница *добродетѿељ* замењена је лексемом *врлина*. Партицип *могушѿе*, који је допуњен глаголом *ѿреѿѿи*, има у препевима различите еквиваленте — или као прилог (Башић: *ѿревазиђи могуђно је*, Костић: *ѿреѿѿи могуђе*, Новако-

вић: *могућно му је надмашићи*) или као модални глагол (Савковић, Павловић, Радојичић, Трифуновић, Маринковић, Јевтић: *превазићи може*) или је изостављен. Инфинитив се преводи презентом коа код Настасијевића: *превазиће* и Поповић *превазилази*. Такође се из наведеног запажа да се на месту свршеног глагола *преићи*, осим код Костића, јављају други глаголи — *надмашићи* код Новаковића, код Поповића не-свршени *превазилазићи*, а код свих осталих *превазићи*.

У препевима наредног пасуса, у коме се Деспот позива на псаламске стихове, *лейојине сију Давид украшајей. јако миро рече на главе. сходяшијеје на браду Ароњу. и јако роса ајермонскаја сходяшићја на Гори Сионскије*, уочавамо неколико лексичких варијација. *Лейојино сију Давид украшајей* Башић, Радојичић и Јевтић остављају морфолошки адаптирано и са преведеном заменицом: *лейојино ову Давид украшава*, а Костић, изненађујуће, преводи као: *Лейо ли Љубав Давид украшава*, Трифуновић: *Лейо Давид љубав украшава*, Настасијевић: *Лейо Давид ову рекав украшава*: као и Павловић, Поповић и Маринковић: *Љубав Давид лейо украшава*. Савковић уместо *лейо* користи прилог за начин *љуйко*: *љуйко ову Давид украшава*, а Новаковић показује највише слободe — и лексичке и граматичке — аорист уместо презента, и то другог глагола *ујоредићи* (*с нечим*), затим прилог *красно* уместо *лейојино*, личну заменицу уместо показне: *Красно њу Давид ујореди с миром*. Видимо и да су многи одступили од оригинала користећи лексему *љубав*, а не анафорску заменицу.

Уметнуто 3. лице једине аориста *рече*, којим се обележава цитирање, Костић, Савковић, Радојичић, Трифуновић, Јевтић тако и доносе. Башић, Настасијевић, Павловић и Маринковић преводе глаголским прилогом прошлим: *рекав*, а Поповић: *рекавши*. Новаковић уметнутом односном реченицом: *за које рече*. На месту *јако миро ... јако роса* у свим препевима имамо малих одступања, углавном су то две поредбене конструкције *као миро ...* и *као роса ... која / ићио* (Поповић, Трифуновић, Настасијевић, Јевтић). Једино у Костићевим и Новаковићевим стиховима наилазимо на другачија решења. Новаковић: *Красно је њу Давид ујоредио са миром за које рече како са главе силази на браду Аронову, и са росом Аермонском која силази са горе Сијонске*. Костић: „*Како миро*“ *рече* „*на глави, / Које саходи на браду Арону, / И као роса аермонскаја / Саходећа на горе сионскије*“. Партиципи презента актива *сходяшијеје* (*миро*), *сходяшићаја* (*роса*) преводе се глаголима у презенту *силазићи/слазићи*, изузев код Костића, који, као што се види, први партицип замењује архаичним глаголом *саходийчи*, а други оставља.

У седмом пасусу, исто посвећеном љубави: *Јуноше и деви, ка љубвам љикладни, љубов вазљубиће. и љраве и неззорне. да не некако ју-*

*нојсѣво, и девсѣво ѿвредивше, имже јестасѣво наше ка божасѣав-
ному ѿривајајет се, божасѣавноје негодует. не оскрбѣаитѣ рече
ајосѣол Духа свѣтаго Божија. имже знаменасѣ се јаве јако ва кр-
шѣенији, имамо две реченице, развијене структуре. Прва у српскосло-
венском тексту, поред односне реченице са *имже* и намерне, садржи и
партиципску конструкцију *ѿвредивше* са два права објекта *јунојсѣво,
и девсѣво* и прилошком одредбом за начин *некако*, што изазива тешко-
ће у превођењу. Именице у вокативу *јуноше* и *деви* различито су лек-
сички разрешене, а њихов апозитив *ка љубвам ѿприкладни*, придевска
синтагма са рекцијском допуном у дативу, и граматички. Лексичке ар-
хаизме *јуноше* и *деве* налазимо у половини препева — код Костића, На-
стасијевића, Савковића, Радојичића, Трифуновића и Маринковића, док
њихове данашње еквиваленте — *младићи* и *девојке* — срећемо у осталим
препевима — код Башића, Новаковића, Павловића, Поповића и Јевтића.
Придев у апозитиву *ѿприкладни* остављају сви, осим Костића, који је
употребио *дорасли*. Радојичић и Маринковић у апозитиву задржавају
датив с предлогом, с тим што Радојичић у прозном препеву користи
множину *к љубавима*. Беспредлошки датив користи Настасијевић, а сви
остали придев допуњавају предлошко-падежном конструкцијом *за* +
акузатив: *за љубав*, једино Новаковић овај апозитив преводи односном
реченицом *који сѣ за љубав ѿприкладни*. Императив *вазљубитѣ* задржа-
ва Костић, Башић га преводи императивом несвршеног глагола *љубитѣ*,
а Новаковић префиксираним *замилујѣ*, док сви остали користе глагол
са префиксом који је континуант префикса *ваз-* у савременом српском
језику: *узљубитѣ*. Још једна напомена — Савковић, Павловић, Поповић,
Маринковић и Јевтић свој препев не почињу вокативима, већ императи-
вом, а иза њега следи инвокација. Прилошку одредбу *ѿраво* и *неззорно*
сви доносе истоветно, осим што Јевтић у загради даје тумачење (*не-
срамно*).*

Партицип једино остављају Радојичић и Јевтић *да(,) некако јуно-
шѣво / и девсѣво ѿвредивши*, док се код других на његовом месту упо-
требљава глагол у личном облику. Башић, Савковић, Павловић и Ма-
ринковић преводје одричним обликом потенцијала: *да не бистѣ ... ѿ-
вредили*, Костић, Настасијевић, Поповић и Трифуновић одричним об-
ликом презента: *да не ѿвредитѣ*. Одступања у сваком погледу налази-
мо код Новаковића, који само смисаоно доноси овај сегмент — парти-
цип претерита актива преводи глаголским прилогом садашњим, и то ко-
ристи глагол *чуваити*: *чувајући*, а објекте *јунојсѣво, и девсѣво* интер-
претира као *безазленосѣ свога срца*. Акузативи именица у функцији
објекта, осим Новаковића, *јунојсѣво, и девсѣво* доносе сви, у арха-
ичнијим или стандардним лексичким варијантама. *Јуношѣво* и *девсѣво*

задржавају Костић и Радојичић. У осталим препевима се за јуноштво користи лексема *младиштво*, а код Јевтића *младост*. Лексему *девство* задржавају Настасијевић, Поповић, Трифуновић, Маринковић и Јевтић, а *девичанство* у свом препеву користи Башић, док Павловић употребљава *девојаштво*. За односну реченицу *имже јестаство наше ка божаставному присвајајет се* сви доносе одговарајући синтаксички еквивалент са *који* у инструменталу (Костић контраховано *ким*), а Настасијевић и Трифуновић са *чим*. Српскословенску лексему *јестаство* задржавају Башић, Костић, Савковић, Павловић, Радојичић и Маринковић, а лексему *природа* користе Новаковић, Поповић, Трифуновић и Јевтић, с тим што он даје у загради изворно (ЕСТЕСТВО). Једино у Настасијевићевом препеву на овом месту налазимо именицу *биће*. У свим препевима са именицом *јестаство* налазимо придев *божанскоме* (са покретним у код Радојичића), а код оних који користе именицу *природа* налазимо придев *божански* у женском роду. Једино Јевтић на овом месту доноси датив именице *божанство*, а у загради даје придев из оригинала (БОЖЕСТВНОМУ). Код Башића, Настасијевића, Савковића, Павловића и Маринковића налазимо глагол *приања*, у Новаковићевом препеву еквивалент је презент *једначује се*, у Костићевом, Радојичићевом *присваја се*, у Трифуновићевом *присаједињује се*, а Јевтићевом *присвојава се*. У зависну реченицу која у оригиналу почиње везником *да* Башић, Савковић и Павловић уводе везничким комплексом *иће да*, Костић везник *да* ставља у заграду, Трифуновић, Новаковић и Поповић задржавају исти везник, Настасијевић и Маринковић праве инверзију: *божанствено да*, а код Радојичића у оба препева, као и код Јевтића, нема везника. Именички употребљен морфолошки адаптирани придев *божанствено* у *божаставноје негодуети* преводиоци углавном остављају, осим Новаковића, Поповића, Маринковића и Јевтића, који користе именицу *божанство*. Одрични облик презента 3. лица једнине глагола *узнеговати*: *узнеговује* срећемо у највећем броју препева — Башић, Настасијевић, Павловић, Трифуновић, Маринковић, Јевтић, док, као у оригиналу, поменути облик глагола несвршеног вида *неговати* користе Костић, Савковић и Радојичић. Активну конструкцију са глаголом *расрдити* користи једино Новаковић: *да не бисте расрдили божанство*.

Почетак следеће реченице *не оскрбљати рече айостол Духа свеџаго Божија* разликује се у лексичком преношењу одричног облика императива глагола *оскрбљати*. Костић оставља ову лексему, Новаковић императивност преноси са *немојте врећати*, Радојичић *немојте жалостити*, а сви остали императивом: *не расџужујте*. Иза одричног облика императива сви умећу *рече айостол*, Маринковић обрнутим редоследом: *айостол рече*, а само Настасијевић ово ставља пре апостола-

вих речи, почињући узрочним везником *јер*: *Јер айосѿол рече: / „Духа Светога Божјега не расѿужујѿе“*. Овај пасус се завршава односном реченицом у функцији апозитива, па се у скоро свим препевима и уводи односном заменицом у инструменталу *којим*, код Радојичића је у прозном препеву *њим*. Аорист *знаменастије се* оставља Костић, а *знаменовастије се* користе Башић, Савковић, Павловић, Радојичић, Поповић, а Јевтић: *зайечаѿистје се*. Новаковић користи презент *знаменујѿе се*, а Трифуновић перфекат пасива *стије зайечаћени*. Настасијевић и Маринковић одступају од лексичког састава и синтаксичке конструкције оригинала, користећи; *добистје знамење*; *знамење јавно шѿо њиме / добистје*, и стављајући везничко-заменичка средства у инверзију. Преостали део стиха *јаве јако ва кришѿенији* није споран. И прилог и речцу *јавно* наводе *као* Башић, Костић, Савковић и Радојичић, само речцу пред предлошко-падежном конструкцијом *у +* локатив доносе Новаковић и Јевтић, а само прилог за начин *јавно* Настасијевић, Павловић, Поповић и Трифуновић.

У осмом пасусу се уочава неколико одступања на граматичком и неколико на лексичком нивоу. Синтаксичка структура реченица у супротном односу: *бехом вакује, и друг друга близ, или шѿелеси, или духом. н ашѿе гори. ашѿе реки. расцеѿише нас* задржава се до цитата. Имперфекат првог лица множине²² само Новаковић преводи перфектом, Радојичић контрахованим обликом имперфекта *бесмо*, док сви остали са *бејасмо*. Прилог *вакује* Новаковић преводи са *скуја*, а сви остали са *заједно*. Костић даје *друг, другу близ*, Настасијевић, Маринковић и Јевтић: *друг другу близу*, Новаковић: *близу једно другога*, Башић и Павловић: *близу један другоме*, Савковић и Трифуновић: *једно другоме близу*, Радојичић: *друг близу друга*. Раставни однос *или шѿелом или духом* везницама показују Новаковић, Костић, Савковић, Павловић, Настасијевић, Трифуновић, Маринковић и Јевтић: *ил'или шѿелом или духом. Телом или духом* налазимо у препеву код Башића. Код Радојичића срећемо и одступање у погледу броја: *или шѿелима или (и) духом*, као и код Настасијевића: *или шѿелима или духом*, а код Поповића у погледу везника: *било шѿелом или духом*.

Супротни однос сви исказују као у оригиналу са *но*, осим Новаковића, који употребљава везник *него*. Међутим, *ашѿе се* различито преводи: упитним речцама *да ли горе, да ли реке* (Башић, Настасијевић, Павловић, Јевтић, Поповић, Трифуновић), условним везником *ако горе, ако реке* (Костић²³, Радојичић), док Новаковић употребљава везник *ако*

²² Неочекиване двојине, уп. Вера Јерковић, *нав. дело*, стр. 121.

²³ Он у загради остаља (*но*): *Но ако горе (но) ако реке*.

уводећи у условну реченицу: *него ако нас расцїаве горе или реке нека рече Давид*. Он глагол у предикату преводи презентом, док сви остали задржавају аорист, само су лексички еквиваленти другачији — Савковић и Радојичић непромењено: *расцїеише*, Башић и Павловић: *одвојише*, Костић, Настасијевић, Трифуновић и Јевтић (који у загради даје и оригинал *РАЦЋПНШЋ*): *раздвојише*.

У реченици која уводи у цитат преводиоци углавном користе *да* и архаични облик 3. лица једнине презента: *Давид да рече*, а Трифуновић *да рекне*. Уместо *да* Новаковић и *Костић* користе *нека/нек*.

У делу библијског цитата *Гори Гелвуискије. да не снидеї на вас, ни же дажд, ни же роса* запажају се разлике у лексичкој и граматичкој интерпретацији само у препеву Стојана Новаковића. Наиме, одрични облик императива исказан са *да* + 3. лице једнине презента граматички се истоветно исказује код свих глаголом *сићи*: *да не сиђе*, осим код Новаковића, крњим перфектом *не сишла на вас ни киша ни роса*. Архаичну лексему *дажд* задржавају сви осим њега. Једино Савковић користи морфолошку варијанту женског рода *дажда*.

Узрочну реченицу *јакo Саула и Јонаїтана не сахранисїе* сви започињу везником *јер*, изузев Новаковића, код кога налазимо *ако*. Аорист глагола *сахранїи* сви доносе у истом морфолошком облику глагола који у савременом српском језику има то значење — *сачувати*. У Поповићевом и Јевтићевом препеву имамо везник *ни*: *јер не сачувасїе Саула, / ни Јонаїтана!*, као и Настасијевићевом: *Саула јер не сачувасїе, / ни Јонаїтана!* Остали препеви на овом месту имају везник *и*.

О безлобије Давидово остављају Костић и Радојичић, док остали ову именицу морфолошки адаптирају: *о безлобља*, једино Новаковић преводи као *безлобивосї*.

Императив и вокатив *слишиїе царије*²⁴, *слишиїе* задржава Костић: *слишиїе, цареви, слишиїе* са морфолошки прилагођеним обликом множине, док сви остали императив *слишиїе* замењују савременим глаголом *чуїи*. У Башићевом препеву нема инвокације и удвојеног императива, а Радојичић и Маринковић користе уместо вокатива именице односну реченицу *који сїе царски*.

У последњој речници *Саула ли їлачеш обретиени. обретиох бо рече Бог Давида. мужа їо срдцу мојему* такође се издваја неколико разлика. Најпре, Костић и Новаковић користе глагол *їлакаїи* — *їлачеш*, за који у савременом српском језику није уобичајена рекција у беспредлошком акузативу, већ *за* + инструментал. Акузатив без предлога јавља се уз префиксирани глагол са *о-*: *оїлакиваїи* — *оїлакујеш*, који се користе

²⁴ Коментар за овај облик в. *исто*, стр. 122

у осталим препевима. Упитну форму сви постижу инверзијом и речцом *ли*: *Саула ли*, осим Новаковића, који почиње упитним речцама *да ли*. Разлике су уочљиве у лексичким супституентима глагола *обрећи*. Граматички, он је на свим местима трпни придев и аорист. Архаичну лексичку варијанту у одговарајућим облицима: *обрећен*, *обрећох* задржавају Костић и Радојичић, док сви остали користе облике глагола *наћи*: *нађени*, *нађох*. У нову реченицу сви уводе везником *јер*: *јер нађох/обрећох*. Костић и Јевтић остављају лексему *муж*, чије је значење 'човек, мушкарац' данас лексички архаизам, а сви остали употребљавају актуелно *човек*. Такође, у највећем броју препева срећемо неконтраховану присвојну придевску заменицу *мојем* (Башић, Савковић, Павловић, Јевтић), *мојему* (Новаковић, Костић, Настасијевић, Радојичић, Трифуновић, Маринковић), а само је код Поповића *моме*.

Претпоследњи пасус има две реченице у саставном односу, са две поредбене реченице са елидираним предикатом: *вeйри же да йриразeй се рекам и да изсекнуѝ, јакoже йри Мојсеји море. јакoже йри Исусе судији кивоѝа ради Јордан*. У препевима је занимљива употреба архаичног облика номинатива множине без проширења *-ов/-ев-* *вeйри* код Новаковића, Костића, Настасијевића, Савковића и Маринковића, док остали користе у савременом језику уобичајено облик множине *вeйрови*. Речцу *же* (*ѝак*) нико не преводи. Глагол у конструкцији *да* + презент у значењу императива *да йриразeй се рекам* Костић даје са морфолошки прилагођеним обликом за 3. лице: *йриразе се*, али са старим падежним обликом. У другим текстовима овај глагол се преводи лексемама *сукобийѝи се*, *сударийѝи се*, *ударийѝи се*, *навалиѝи* — *сукобе се* (Башић, Настасијевић, Павловић, Поповић, Трифуновић, Маринковић, Јевтић), Савковић: *сударе се*, Радојичић: *ударе се*. Новаковић: *навале*. Новаковић и Костић користе *нека* уместо *да* за исказивање императива. Такође, код Новаковића глагол захтева неправи објекат *на* + акузатив: *нека навале на реке*, уместо *са* + инструментал.

Конструкција *и да изсекнуѝ* преводи се са *и да исуше* (Башић, Настасијевић, Савковић, Поповић, Трифуновић, Маринковић, Јевтић), *и да осуше* (Павловић), *ѝа да усахну* (Костић). Веће одступање налазимо код Радојичића, који користи и заменицу и прилог *и да оне сасвим секну*, а Новаковић користи облик потенцијала *да би йресахле*. Сегмент *јакoже йри ...* са локативом у темпоралном значењу задржавају Костић, Радојичић и Јевтић: *као йри Мојсију*, *као йри Исусу*, док други преводe предлошко-падежном конструкцијом *за* + генитив. У Маринковићевом препеву *као за Исуса судију* доживљава се као акузатив намене, а не темпорално, *као за време Исуса судије*. Такође, сви ово преводe са елидираним предикатом: *као за Мојсија море*, *као за Исуса судију*; *као йри*

Мојсију море, / као њри Исусу судији. Код Новаковића се то развија у реченице са реконструисаним предикатом у аористу: *као шћо њред Мојсијем њресакну море, као шћо њри Исусу судији кивоџа ради њресакну Јордан.* Код Костића такође налазимо реченицу са предикатом у перфекту исказаним само помоћним глаголом, са елидираним лексичким делом: *Као шћо је њри Мојсеју море, / Као шћо је њри...* Једино је код Настасијевића спорно: *као за Мојсија море, / судије као за Исуса, / њивоџа ради Јордан.* Код Новаковића, Костића и Радојичића читамо *кивоџи*, код осталих *њивоџи*. Сви задржавају предлог *ради* иако Вера Јерковић тумачи да је у значењу 'због'²⁵.

Десети пасус састоји се од три реченице које почињу прилогом *је-шћије да*: *је-шћије да савакуџим се. је-шћије да узрим се. је-шћије љубовне да сјединим се. о џом самом Хрисћи Боже нашем. јемуже слава са Оџицем и са светџим Духом ва бесконачније веки, амин*, са прилошком одредбом *о* + локатив и односном реченицом која представља фразу²⁶. Костић оставља *је-шћије да*, дајући у загради *јошћије оџеџи*, са *оџеџи да* преводе Башић, Новаковић (*да се оџеџи...*); Трифуновић, Настасијевић: *и снова*, Радојичић: *још да*, Савковић, Павловић, Поповић, Маринковић и Јевтић: *еда ... оџеџи*. Глаголе у презенту задржавају Башић, Новаковић, Костић, Настасијевић, Савковић, Радојичић, Трифуновић и Јевтић, а Павловић, Маринковић и Поповић користе облике потенцијала. Наилазимо на различита лексичка решења за ове глаголе — *да савакуџим се: сасџавимо се* (Башић, Настасијевић, Радојичић, Поповић, Јевтић), *сасџанемо се* (Новаковић, Костић, Савковић, Павловић, Маринковић), *сакуџимо* (Трифунувић). Једино Костић оставља стари презент да уз 'рим', Радојичић: *да се угледамо*, док сви други користе *да се видимо*, односно *да бисмо се видели*. Сви употребљавају глагол *сјединиџи* у својим препевима. Међутим, прилог *љубовне* различито је преведен — Костић: *љубавно*, Настасијевић нема еквивалент, Радојичић: *љубовно*, Јевтић: *љубавно* са оригиналом у загради (*ЛЮБОВНѢ*), инструментални облик *љубављу* срећемо код Башића, Савковића, Павловића, Поповића и Маринковића. Код Трифуновића је *с љубављу*, а *у љубави* код Новаковића. У *џом самом Хрисћу Богу нашем* читамо код свих. Локатив у Костићевом тексту остаје са предлогом *о*. Поповић не доноси показну заменицу *џом*, а код Јевтића срећемо покретне вокале *џоме самоме*. Новаковић одступа од оригинала и преводи: *у име исћога Хрисћа Бога нашега*. Завршетак молитве у препевима се разликује у преводу *ва бесконачније веки*. Костић оставља *у бесконачније веки!* (има и *џак*); Башић благо модификује: *у бескрајње веке*; Павловић: *у бескрајне веке*; Јев-

²⁵ *Исћо*.

²⁶ *Исћо*.

тић: у *бескрајне (БЕСКОНЪЧНЫѢ) векове*, Новаковић, Савковић²⁷, Маринковић: у *бесконачне веке*; Настасијевић: у *бескрај на веке*; Радојичић, Трифуновић: у *бесконачне векове*; Поповић: у *бескрајне векове*.

*

Када се погледа ексцерпирана и компаративно устројена грађа, недвосмислено се може рећи да је најближи оригиналу остао Драгутин Костић и по фонетским, и по морфолошким и по лексичким архаизмима, али је занимљиво да је он ритмички учинио знатно одступање и превод дао строфично. Међутим, иако стоји на крају XIX века, по избору лексике и граматичких средстава, Новаковићев превод је можда најближи савременом читаоцу. У његовом препеву има највише слободе и одступања. Свако је у препев унео нешто своје, неки детаљ, направио неку инверзију, тако да немамо два идентична препева. Негде су разлике структурне или лексичке, а негде је то само у детаљу, рецимо, у избору морфолошке варијанте. Разноврсност и бројност преводних еквивалената указује на језичке могућности и на тешкоће приликом препева старосрпских текстова на савремени српски језик. Свакако, остаје незаобилазна дилема да ли у погледу језичке структуре остати доследан, веран оригиналу тамо где је то могуће, или се препустити песничкој слободи. Затим, како поступити тамо где се структура старосрпског језика и савременог српског језика не подудара, као код партиципа, неких предлошко-падежних конструкција и сл.

Као што смо истакли, ниједан превод се не може издвојити као јединствен по томе што ове средњовековне стихове доноси искључиво посредством данас временски немаркиране лексике и граматичких средстава, без архаичних фонетских континуаната, морфолошких форманата и синтаксичког устројства. За архаизацију текста користили су, рецимо, именице на *-ије*: *царсѣвије, целованије, дарованије, веселије, ѣрелѣшаније, оглашеније, обновљеније* итд., затим сложенице: *дароносије, благоуханије, добродѣиѣ, чудодѣлије, безлобије, бистрошѣчно*, лексема које су данас на периферији лексичког система попут *дажд*, или конструкције које не егзистирају у савременом српском језику: *о госѣоди* и сл., морфолошке архаизме, попут *вѣири, гласи* итд. Партиципи, који у *Слову љубве* нису бројни, само су у ретким случајевима задржавани у препевима. Сви су преводиоци, само на различитим местима прибегавали томе да задрже неку од лексема из оригинала, или пак облик својствен ранијим фазама развоја језика како би својој адаптацији дали патину, тон и сјај српског средњег века.

Marina Spasojević

LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF ADAPTATIONS
OF THE *WORD OF LOVE* TO MODERN SERBIAN LANGUAGE

In this paper the author analyzes grammatical and lexical means used in the adaptations of the *Word of Love* (written by Stefan Lazarević in early 15th century) to the modern Serbian language. Starting from the original, author compares thirteen languages adaptations and presents similarities and differences between them. There are no two identical translations. In order to present experience of old times in Serbia at the best way, each translator used some of grammatical and lexical forms of serbian slavic language, for example nouns with suffix *-ije*: *carstvije*, *vazigranije*, *darovanije* etc., compounds: *čudodelije*, *bistrotečno* etc. But, gerunds didn't often use in this adaptations. The analysis shows the difficulties, problems and dilemmas that arise when adapting old texts in the modern language.